

PYPE P., 2017, *Het Stutzpunkt Wulpen 1940-1945. Een luchtafweerbatterij voor de verdediging van het vliegveld van Koksijde*, ABO Archeologische Rapporten, 462, Gent.

ROBERTS C.& MANCHESTER K., 2010, *The Archaeology of Disease*, Gloucestershire.

VANCOUILLIE E., 1986, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Wulpen. Prospectie – analyse – synthese* (onuitg. lic. verh.), Gent.

Archeologisch onderzoek in de Vrijheid te Ronse (O.-VI.)

RUBEN PEDE

Project

Het stadsbestuur van Ronse wenst de omgeving rond de Sint-Hermeskerk, de Kleine Markt en de voormalige Sint-Martinuskerk te herwaarderen. Dit gebied is het centrum van de Vrijheid, een historisch kwartier dat teruggaat op een middeleeuwse heerlijkheid. Volgens de traditionele overlevering is deze terug te voeren tot de stichting van een religieuze nederzetting in de 7de eeuw n. Chr. Hoewel hierover nog vele vragen zijn, staat het belang van de site buiten kijf. De komst van de relieken van Sint-Hermes, patroonheilige van de geesteszieken, naar Ronse zorgde ervoor dat de Vrijheid vanaf de 10de eeuw tot een bedevaartsoord uitgroeide. Een traditie die tot de dag van vandaag voortleeft in de Fiertelommegang, waarbij het Sint-Hermeschrijn rond de grenzen van Ronse wordt gedragen.

De heraanleg van het projectgebied en de geplande rioleringswerken gebeuren in verschillende fases en hebben een aanzienlijke impact op het archeologisch erfgoed in de Vrijheid. In overleg met het stadsbestuur is gekozen om ruim voor de eigenlijke werken een vooronderzoek op te starten en de aanwezige archeologische waarden in kaart te brengen. Door deze proactieve aanpak was het mogelijk de ontwerpplannen en het archeologisch verwachtingspatroon zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Naar aanleiding van de resultaten van het vooronderzoek zijn een aantal maatregelen genomen om de weerslag van de werken op het bodemarchief te beperken en dit zoveel mogelijk *in situ* te bewaren.

Historiek van de Vrijheid

Voor de vroegste geschiedenis van Ronse zijn we grotendeels aangewezen op de schriftelijke bronnen. De eerste vermelding dateert uit de 9de eeuw n. Chr. in de *Suppletio Milonis* (855-873) (DEVOS 2008, p. 203), het betreft een aanvulling op de *Vita Sancti Amandi* uit de 8ste eeuw. Deze bron geeft aan dat Amandus omstreeks het midden van de 7de eeuw n. Chr. op het grondgebied van Ronse een religieuze nederzetting sticht. Er is sprake van een *cella* of *monasterium*. Men vermoedt dat dit complex zich mogelijk ter hoogte van de Sint-

Hermeskerk en de voormalige Sint-Martinuskerk bevindt. Dit alles is te plaatsen in een wijdverspreide stichting van een reeks van kloosters in het latere graafschap Vlaanderen en afhankelijke gebieden tussen het begin van de 7de eeuw en het begin van de 8ste eeuw (MEIJNS 2000, p. 133).

Fig. 1

In de 8ste en 9de eeuw wordt Ronse een 'speelbal' van verschillende Karolingische vorsten. Zowel Karel de Grote als zijn opvolger Lodewijk de Vrome gebruiken onder meer de *cella* als schenking (DEVOS 2008, p. 203-204). Zo sticht Lodewijk de Vrome in het begin van de 9de eeuw het Tenement van Inde en geeft het aan de abdij van Inde (Kornelimünster), ter hoogte van de huidige Belgisch-Duitse grens. Het Tenement bestaat uit een aantal gemeentes aan beide zijden van de huidige taalgrens en wordt beheerd vanuit Ronse. Het vormt een 'wingewest' ter ondersteuning van de abdij van Inde.

De eerste bloeiperiode van Ronse volgt in de loop van de 9de eeuw. Volgens de traditie is dit te danken aan de komst van de Sint-Hermesreliken van Kornelimünster naar Ronse in 860 (DEVOS 2008, p. 204-205). Dit gebeurt op keizerlijke voorspraak. Bij de invallen van de Noormannen op het einde van de 9de eeuw (880) vluchten de monniken met de relieken uit

Ronse naar de abdij van Inde en nog later naar Keulen (MEIJNS 2000, p. 260). In 940 keren de relieken terug door bemiddeling van de bisschop van Kamerijk, Fulbert. Wat zich in de tussentijd (880-940) te Ronse afspeelde, is verre van duidelijk. Mogelijk werd het klooster te Ronse enige tijd verlaten. Ook de daaropvolgende periode is troebel, hoewel het ontstaan van de Vrijheid mogelijk in verband te brengen is met de terugkeer van de relieken (DEVOS 2015, p. 95). Allezins is in het midden van de 10de eeuw een gemeenschap van kanunniken aanwezig als 'opvolgers' van de gevluchte monniken. De Vrijheid bestaat vermoedelijk uit een kleine stedelijke kern rondom de huidige Kleine Markt onder gezag van de kerkelijke overheid, een kapittel van kanunniken.

De Vrijheid ontwikkelt zich tot een bedevaartsoord voor Sint-Hermes, patroonheilige van de geesteszieken. Vanaf de 10de en 11de eeuw volgt de uitbouw van de Vrijheid en ontstaat een religieus complex met de Sint-Pieterskerk, de Sint-Martinuskerk en de Sint-Hermeskerk (DEVOS 2008, p. 208-224). Onder deze laatste situeert zich de befaamde, romaanse Sint-Hermescrypte waar men de relieken van de heilige in onder bracht. Binnen de Vrijheid beschikken de kanunniken, naast hun collegiale met de kerken en bijhorend kerkhof, het kloosterpand (kapittelhuis en kloostergang) en een watermolen, tevens over de noodzakelijke infrastructuur om de pelgrims van de Sint-Hermesbedevaarten op te vangen. Het gaat onder meer om herbergen en brouwerijen rond de Kleine Markt en een begijnhof. Het areaal van de Vrijheid was rondom omheind.

Net ten zuiden van de Vrijheid ontstaat een handelsnederzetting ter hoogte van de huidige Grote Markt. Vanuit het Tenement van Inde verkrijgt deze nederzetting in 1240 een stadskeure (DEVOS 2008, p. 230-231). Met de Franse revolutie wordt het bestuurlijk onderscheid tussen onder meer de Vrijheid en de stad opgeheven en vormt Ronse één gemeente.

Archeologisch onderzoek

In en rondom de Sint-Hermeskerk zijn reeds heel wat archeologische onderzoeken verricht (PEDE *et al.* 2017c, p. 103-105). Toch is het huidige beeld over de geschiedenis van deze site en de Vrijheid in het algemeen vrij fragmentarisch. Dit is deels te wijten aan de sterk gevarieerde aard van de vroegere opgravingen. Veel van de huidige kennis is ook gebaseerd op de historische bronnen en het postmiddeleeuwse iconografisch materiaal. Er wordt vermoed dat zich ter hoogte van de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk mogelijks een Romeinse (en/of vroegmiddeleeuwse) kern bevindt. De archeologische vondsten bevestigen dit in zekere mate. Tal van – weliswaar aangetroffen in jongere structuren – (soms bijzondere) Romeinse vondsten wijzen op het bestaan van een Romeinse site in de nabijheid (DEVOS 2008, p. 199-200). Voor de vroegmiddeleeuwse periode is de situatie tevens moeilijk te vatten. Archeologische bewijzen voor het bestaan van een Merovingisch of Karolingisch monasterium zijn nauwelijks voorhanden (DEVOS 2008, p. 205). De Sint-Martinuskerk is in dit opzicht significant. Deze naamgeving kan naar de vroege middeleeuwen verwijzen.

In het kader van de herwaardering van de Vrijheid kreeg SOLVA in 2015-2017 de kans om aan de hand van enkele vooronderzoeken een zicht te krijgen op de archeologische waarden binnen het plangebied (PEDE *et al.* 2017a; PEDE *et al.* 2017b; PEDE *et al.* 2017c). Dit bracht sporen sinds de late middeleeuwen aan het licht. Onder meer de begrenzing en interne organisatie van de Vrijheid, de kapittelgebouwen, het kerkhof en delen van de Sint-Martinuskerk kwamen aan bod. Een groot deel van de sporen binnen het projectgebied kan niet *in situ* bewaard blijven en zal worden opgegraven.

Vooruitblik

De heraanleg en het archeologisch onderzoek van de Vrijheid verlopen gefaseerd. Het huidige onderzoek focuste voornamelijk op een noordelijk (zone Molenbeek/Loozebeek) en centraal deel (zone Kleine Markt) van de Vrijheid. In het voorjaar van 2018 gaat de opgraving van start in de zone rondom de Kleine Markt.

De historische en archeologische bronnen tonen zonder meer het grote kennispotentieel aan van dit deel van Ronse, niet alleen voor de middeleeuwse periode maar ook voorgaande tijdvakken. Het vervolgonderzoek zal nieuwe inzichten bieden op de algemene ontwikkeling van de Vrijheid sinds de late middeleeuwen. Gezien de ligging van het projectgebied in de kern van de Vrijheid (Kleine Markt/Sint-Hermeskerk/Sint-Martinuskerk) is het bovendien de verwachting dat ook sporen uit de vroege en volle middeleeuwen aangesneden worden. Dit opent uiteraard perspectieven naar het ontstaan, de genese en de evolutie van de Vrijheid en de voorgaande occupatie (religieuze nederzetting?). De opmerkelijke Romeinse vondsten bij eerder onderzoek ter hoogte van de Sint-Hermessite doen vermoeden dat ook op dit gebied nieuwe vraagstellingen te formuleren zijn. Binnen het projectgebied liggen bovendien mogelijkheden omtrent het aftoetsen en synthetiseren van het (soms fragmentarisch) eerdere archeologisch onderzoek en de historische bronnen.

Bibliografie

DEVOS E., 2008, De stedelijke ontwikkeling van Ronse tot circa 1800, met enkele latere uitlopers, in: *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde*, 57, p. 189-264.

DEVOS E., 2015, *Het middeleeuwse Ronse. Een alternatieve geschiedenis*, Ronse.

DEVOS E., 2016, *De Sancto Hermete martyre. De iconografie van Sint-Hermes. Nieuwe inzichten, evoluties en invloeden tot ca. 1500*, Ronse.

MEIJNS B., 2000, *Aken of Jeruzalem? Het ontstaan en de hervorming van de kanonikale instellingen in Vlaanderen tot circa 1155*, Leuven.

PEDE R., KLINKENBORG S. & CHERRETTÉ B., 2017a, *Ronse Centrum fase 1. Archeologisch vooronderzoek langs de Watermolenstraat*, SOLVA Archeologie-Rapport 131, Erembodegem.

PEDE R., KLINKENBORG S. & CHERRETTÉ B., 2017b, *Ronse Centrum (fase 2)*. Archeologisch vooronderzoek rondom de Kleine Markt, SOLVA Archeologie-Rapport 118, Erembodegem.

PEDE R., POULAIN M. & CHERRETTÉ B., 2017c, *Ronse – De Vrijheid, herinrichting historische kern, fase II: herinrichting van Sint-Martensstraat, Cypriaan de Rorestraat, Schipstraat, Begijnhofstraat, Kleine Markt, Kaatsspelplein, Priestersstraat en Koning Albertpark*. Archeologienota – 2017C318 en 2017F9, SOLVA Archeologie-Rapport 113, Erembodegem.

Sporen van laatmiddeleeuwse landwinning langs de oostelijke Leie-oever te Gent (O.-VI.)

PEDRO PYPE, EMMY NIJSSEN & JAN COENAERTS

Inleiding

Tussen 24 oktober 2016 en 13 februari 2017 werd door ABO nv een opgraving uitgevoerd langs de oostelijke Leiekouter, onmiddellijk ten westen van de Nederkouter ter hoogte van huisnummer 28 tot en met 36 te Gent (Prov. Oost-Vlaanderen). Het onderzoeksgebied wordt in het noorden begrensd door de Tiebaertsteeg, in het oosten door de Nederkouter, in het zuiden door de Zoutstraat en in het westen door de gekanaliseerde Leie. De geplande realisatie van een appartementencomplex met een ondergrondse parking betekent een vernieling van het aanwezige archeologisch bodemarchief. Hierdoor werd door het Agentschap Onroerend Erfgoed geadviseerd om een oppervlakte van ca. 2200 m² vlakdekkend te onderzoeken.

Bodemkundig

Bodemkundig wordt het onderzoeksgebied gekenmerkt als bebouwde zone (OB). De omgeving van het onderzoeksgebied wordt gekarakteriseerd door de aanwezigheid van meestal lichte leemgronden (P-types), afgewisseld met alluviale gronden gaande van lemig zand (S) en zandleem (P) tot klei (U).

Historisch

De Nederkouter is een deel van een oude verkeersas aangelegd tussen de bergkam en de Leie. De naam “Nederkouter” komt voor het eerst voor in het Rentboek van de Heilige Geest van de Sint-Michielsparochie in 1308. Deze loopt van de 12de-eeuwse vestigingswal, eertijds versterkt met de Ketelpoort, en de Ketelbrug naar de Kortrijksepoortstraat.

Tot 1795 maakte de Nederkouter deel uit van het Sint-Pietersdorp, dat tijdens de middeleeuwen toebehoorde aan de Sint-Pietersabdij. In 1193 werd het reeds vermeld als